

Доклад относно основните права от 2018 г. Становища на FRA

2017 година донесе както напредък, така и неуспехи по отношение на защитата на основните права. В Доклада на FRA относно основните права от 2018 г. е извършен преглед на важните развития в областта, като са посочени както постиженията, така и областите, които все още будят притеснение. В настоящата публикация са представени становищата на FRA относно основните развития в обхванатите тематични области и обзор на доказателствата в подкрепа на тези становища. По този начин в нея е представен стегнат, но съдържателен преглед на основните проблеми в областта на основните права, пред които са изправени ЕС и държавите членки.

Съдържание

Фокус	1. Промяна в мисленето — основан на правата подход към застаряването	2
	2. Харта на основните права на ЕС и прилагането ѝ от държавите членки	4
	3. Равенство и недискриминация	6
	4. Расизъм, ксенофобия и свързана с тях нетърпимост	9
	5. Интегриране на ромите	12
	6. Убежище, визи, миграция, граници и интеграция	15
	7. Информационно общество, неприкосновеност на личния живот и защита на данните	17
	8. Права на детето	19
	9. Достъп до правосъдие, включително права на жертвите на престъпления	22
	10. Тенденции при прилагането на Конвенцията за правата на хората с увреждания	25

1. Промяна в мисленето — основан на правата подход към застаряването

В тази глава се разглежда бавната, но неизбежна промяна в отношението към старостта като към „недостатъчност“, пораждаща нужди, с по-цялостен миروглед, включващ основан на правата подход към остаряването. Стремежът при тази постепенно осъществяваща се промяна в мисленето е да се постигне зачитане на основното право на равно третиране на всички хора независимо от възрастта, без да се пренебрегват защитата и подкрепата за онези, които се нуждаят от тях. Основаният на правата на човека подход не е в разрез с факта, че съществуват конкретни за възрастта потребности. Напротив, той дава възможност да се отговори по-адекватно на тези потребности, като същевременно те бъдат включени в основан на човешките права дискурс.

Пазарите на труда и националните системи за социална защита вече претърпяха радикални промени, за да могат да отговорят на дълготрайното и трудностите, които застаряването на обществото поставя пред националните икономически и социални системи. Този процес започна с редица инициативи в Европейския съюз (ЕС) и в цял свят. Сред тях са борба с възрастовата дискриминация в областта на заетостта, популяризиране на активен живот на възрастните хора и стимулиране на по-дълъг трудов живот, както и въвеждане на реформи в системите за социална закрила с цел справяне с проблемите, свързани със старостта, а именно пенсионно осигуряване, медицинско обслужване и предоставяне на дългосрочни грижи. Наред с това реформите започват да се опират все по-малко на подходи, основани на нуждите, при които се цели справяне с „недостатъчността“, свързана с възрастта, и преминават към смяна на фокуса към отделното лице, човек с основни права и изконно човешко достойнство. Съгласно член 1 от Хартата на основните права на Европейския съюз човешкото достойнство е ненакърнимо и трябва да се зачита и защитава независимо от възрастта.

При тази промяна обаче не бива да се пренебрегват нуждите на възрастните хора, свързани с възрастта, нито да се подценява значението на отговорностите на държавата към хората — включително хората в напреднала възраст, които може да имат нужда от помощ. Наред с това хората в напреднала възраст съставляват разнородна група с доста различни нужди и предпочитания. Много предпочитания и опит през живота се отразяват в по-напреднала възраст. Полът,

имиграционният статут или принадлежността към етническо малцинство, уврежданията, социално-икономическият статус, както и географските и други аспекти могат съвкупно да окажат отрицателно влияние върху хората в напреднала възраст. До голяма степен това определя в каква степен те упражняват правата си.

Гражданските, политическите, икономическите, социалните и културните права, установени в Хартата на основните права на ЕС, важат за всеки, независимо от възрастта. Въпреки това възрастта изрично присъства в член 21 като защитен признак по отношение на дискриминация и в член 25, в който се припознава правото на възрастните хора „да водят достоен и независим живот и да участват в социалния и културния живот“.

Недискриминацията и равните възможности за възрастните хора в различни области на живота, както и достойният живот са част от наскоро обявения Европейски стълб на социалните права. Според Европейската комисия Европейският стълб на социалните права „частично излиза извън обхвата на настоящите достижения на правото на ЕС“. Целта е да се разгледат начините за разширяване на защитата от дискриминация, основана на възраст, така че да се обхванат областите на социална закрила, включително социално осигуряване и здравеопазване, образование и достъп до публично достъпни стоки и услуги.

Обявяването на Стълба на социалните права, макар и правно необвързващ набор от принципи и права, свидетелства за силна политическа

воля и ангажимент на институциите на ЕС и държавите членки да работят в посока към по-социална и приобщаваща Европа – Европа, която използва по-ефективно и с повече уважение целия си човешки капитал, без да изключва никого. Това е възможност за ЕС и държавите членки да постигнат конкретни резултати за популяризиране и прилагане на правата на възрастните хора, които са важна част от човешкия капитал и могат да допринесат по устойчив начин във всички сфери на живота.

Определянето на правила и минимални стандарти обаче е едва първата стъпка в този процес. Повишаването на осведомеността и използването на механизми за координация и контрол са също толкова важни за зачитането на основните права на всички, включително на възрастните хора, както се предвижда в Хартата. За целта участието както на институциите на ЕС, така и на държавите членки е повече от необходимо.

В това отношение описаните по-долу становища на FRA следва да се разглеждат като основни компоненти в подкрепа на промяната към цялостен подход към застаряването, основан на човешките права.

Становище 1.1 на FRA

Законодателят на ЕС следва да продължи усилията си с цел приемане на Директивата за равно третиране. Директивата ще разшири в хоризонтален план защитата срещу дискриминация, основана на различни признаци, включително възраст, до особено значими за възрастните хора области, включително достъп до стоки и услуги, социална закрила, здравеопазване и жилищно настаняване.

Становище 1.2 на FRA

За да изпълни ангажиментите си за по-голяма защита на социалните права, законодателят на ЕС следва да пристъпи към конкретни правни действия с цел по-нататъшно прилагане на принципите и правата, установени в Европейския стълб на социалните права. В това отношение той следва да обезпечи бързото приемане на предложената Директива относно равновесието между професионалния и личния живот и да ускори процедурите по приемане на цялостния законодателен акт за достъпността. За да се гарантира съответствие с по-широкото законодателство на ЕС, законодателният акт

за достъпността следва да включва клаузи, които го обвързват с други приложими актове, например регламентите за европейските структурни и инвестиционни фондове.

Становище 1.3 на FRA

Институциите на ЕС и държавите членки следва да обмислят използването на европейски структурни и инвестиционни фондове, както и други финансови инструменти на ЕС, за да популяризират основан на правата подход към застаряването. С цел подобряване на реформите и популяризиране на достоен и независим живот, както и възможностите за участие на възрастните хора, през предстоящия програмен период (след 2020 г.) институциите на ЕС и държавите членки следва да потвърдят и подсилат предварителните условия и разпоредби за мониторинг на изпълнението им. Подобни мерки следва да гарантират, че финансирането от ЕС се използва в съответствие със задълженията по отношение на основните права.

Наред с това чрез механизми за координация на основните политики, например европейския семестър, институциите на ЕС и държавите членки трябва систематично да работят за справяне с проблемите, пред които са изправени хората в напреднала възраст.

2. Харта на основните права на ЕС и прилагането ѝ от държавите членки

През 2017 г. за осма поредна година Хартата на основните права на Европейския съюз действаше като правно обвързващата декларация за правата в ЕС. Тя допълва националните документи за човешките права и Европейската конвенция за защита на правата на човека (ЕКЗПЧ). Както и през изминали години, ролята и прилагането на Хартата на национално равнище бяха незадоволителни: изглежда няма значително подобрение в прилагането ѝ в съдебната власт или законодателните процедури; освен това беше трудно да се набележат правителствени политики, насочени към популяризирането ѝ. Предвид факта, че Хартата все още се ползва ограничено и често повърхностно от националните съдилища, парламенти и правителства, потенциалът ѝ отново не беше оползотворен напълно.

В съответствие със съдебната практика на Съда на Европейския съюз (СЕС) Хартата на основните права на ЕС е обвързваща за държавите — членки на ЕС, когато действат в обхвата на правото на ЕС. Законодателят на ЕС упражнява пряко или непряко въздействие върху живота на хората в ЕС в почти всички области на политиката. С оглед на това Хартата на основните права на ЕС следва да се разглежда като приложима норма, когато съдии или държавни служители на държавите членки изпълняват рутинните си задачи. Същевременно доказателства на FRA от последните години (2012—2016 г.) сочат, че на национално равнище съдебните и административните власти прилагат Хартата много ограничено. Изглежда, няма почти никакви политики, насочени към популяризиране на Хартата, въпреки че държавите членки са задължени не само да зачитат посочените в нея права, но и да „насърчават тяхното прилагане в съответствие със своите компетенции“ (член 51 от Хартата). При позоваване на Хартата в законодателни процедури или от страна на съдебната власт прилагането ѝ често остава повърхностно.

Становище 2.1 на FRA

ЕС и държавите членки следва да насърчават по-интензивен обмен на информация относно опита от позоваването и прилагането на Хартата и подходите към това между съдиите, адвокатските колегии и административните органи не само в държавите членки, но и отвъд националните граници.

При насърчаването на такъв обмен на информация държавите — членки на ЕС, следва да използват оптимално съществуващите възможности за финансиране, например по програма „Правосъдие“.

Държавите — членки на ЕС, следва да насърчават осведомеността относно предвидените в Хартата права и да гарантират, че съдиите в държавата и другите практикуващи юристи получават целеви учебни модули.

В съответствие с член 51 (приложно поле) от Хартата на основните права на ЕС всяко национално законодателство, което прилага правото на ЕС, трябва да е съобразено с Хартата. Както и през предходните години, през 2017 г. ролята на Хартата в законодателните процедури остана ограничена на национално равнище: Хартата не е стандарт, който изрично и редовно се прилага в процедурите за проверка на законосъобразността или за оценка на въздействието на предстоящо законодателство, а националните средства в областта на правата на човека се включват систематично в тези процедури. Освен това, както и през предходните години, много решения на националните съдилища, които се позовават на Хартата, са го правили, без да се обосновават защо тя се прилага при специфичните обстоятелства на делото.

Становище 2.2 на FRA

Националните съдилища, правителствата и/или парламентите могат да обсъдят възможността за по-последователна проверка на член 51 (приложно поле) с оглед да се извърши оценка на ранен етап на това дали дадено съдебно дело или законодателно досие поставя въпроси съгласно Хартата на основните права на ЕС. Ако се изготвят стандартизирани наръчници относно практическите стъпки за проверка на приложимостта на Хартата — досега това е направено в много малко държави — членки на ЕС, — те биха могли да послужат на практикуващите юристи като средство за оценка на приложимостта на Хартата в дадено дело или законодателно досие. Наръчникът на FRA относно прилагането на Хартата може да служи като вдъхновение в това отношение.

3. Равенство и недискриминация

2017 година донесе нееднозначен напредък по отношение на насърчаването на равенството и недискриминацията в Европейския съюз (ЕС). Въпреки че предложената още през 2008 г. Директива за равно третиране не беше приета до края на година, ЕС обяви Европейския стълб на социалните права, който се основава на принципа на недискриминация. Ограниченията за религиозните символи и облекло на работното място и на обществени места продължиха да бъдат тема за дискусии, особено във връзка с жените от мюсюлмански произход. Известен напредък е отбелязан по отношение на равенството на лесбийките, гейовете, бисексуалните, трансполовите и интерсексуалните лица (ЛГБТИ), особено що се отнася до гражданското състояние на еднополовите двойки. Междувременно, както сочат констатациите въз основа на голям обем данни за равенството – включително данни, получени чрез тестване за установяване на дискриминация – неравното третиране и дискриминацията остават реалности за европейските общества.

Констатациите от Второто проучване на FRA на положението на малцинствата и дискриминацията в Европейския съюз (EU-MIDIS II) и различните национални изследвания, публикувани през 2017 г., потвърждават, че дискриминацията и неравното третиране по различни причини остават реалност в основните области на живота в ЕС. ЕС и държавите членки могат обаче да използват средства на политиката за насърчване на равенство, например Европейският стълб на социалните права насърчава защитата от дискриминация извън обхвата на настоящите *достижения на правото на ЕС* по отношение на равенството. Въпреки това предвид факта, че предложената Директива за равно третиране все още не е приета, в ЕС се прилага йерархизиране на основанията за дискриминация. През 2017 г. преговорите в Съвета на ЕС относно предложената директива навлязоха във втората си година и до края на годината не бяха приключени.

С член 21 от Хартата на основните права се забранява „дискриминацията, основана по-специално на пол, раса, цвят на кожата, етнически или социален произход, генетични характеристики, език, религия или убеждения, политически или други мнения, принадлежност към национално малцинство, имотно състояние, рождение, увреждане, възраст или сексуална ориентация“. Съгласно член 19 от Договора за функционирането на Европейския съюз (ДФЕС) Съветът може с единодушие да приема, в съответствие със специална законодателна процедура и след одобрение от Европейския парламент, необходимите

мерки за борба с дискриминацията, основана на пол, расов признак или етнически произход, религия или убеждения, наличие на увреждане, възраст или сексуална ориентация.

Становище 3.1 на FRA

Законодателят на ЕС следва да продължи усилията си за приемане на Директивата за равно третиране, за да гарантира, че ЕС осигурява цялостна защита от дискриминация в основни области на живота, независимо от пол, расов или етнически произход, религия или вярвания, увреждания, възраст или сексуална ориентация.

Становище 3.2 на FRA

Законодателят на ЕС следва да пристъпи към конкретни правни действия, за да изпълни ангажиментите си за по-силна защита на социалните права и по-нататъшно прилагане на принципите и правата, установени в Европейския стълб на социалните права.

През 2017 г. ограниченията по отношение на религиозните символи и облеклото на работното място или на обществени места продължиха да бъдат тема на дебатите в ЕС по религиозните въпроси. Тези ограничения засягат най-вече

жените от мюсюлмански произход, които носят различни форми на облекло, покриващи главата или лицето. Съдът на Европейския съюз и Европейският съд по правата на човека (ЕСПЧ) предлагат допълнителни насоки по този въпрос, що се отнася до основни професионални изисквания, забраната на видими религиозни символи и носенето на религиозно облекло, което напълно закрива лицето, на обществени места. Някои държави — членки на ЕС, определиха ограниченията относно аксесоарите за покриване на главата на обществени места с цел популяризиране на идеала за приобщаващи общества или с цел запазване на неутралността на държавните служители, съдиите и прокурорите.

С член 10 от Хартата на основните права на ЕС се гарантира на всички лица правото на свобода на мисълта, съвестта и религията. Това право включва правото на промяна на религията или убежденията и свободното изповядване на религията или убежденията при богослужения, преподаване, религиозни обреди и ритуали поединично или заедно с други лица. В член 21 от Хартата на основните права на ЕС се забранява всяка форма на дискриминация, основана на религия или убеждения. Освен това в член 22 от Хартата на основните права на ЕС се предвижда, че Съюзът зачита културното, религиозното и езиковото многообразие.

Становище 3.3 на FRA

При разглеждането на възможни ограничения по отношение на символите или облеклото, които се свързват с религия, държавите — членки на ЕС, следва да гарантират зачитането на основните права и свободи. Всички законодателни или административни предложения, които има опасност да ограничат свободното изповядване на религия или убеждения, следва да включват съображения, свързани с основните права, и зачитане на принципите за законност, необходимост и пропорционалност.

Държавите — членки на ЕС, продължиха да въвеждат мерки за разширяване на равенството на лесбийките, гейовете, бисексуалните, трансполовите и интерсексуалните лица (ЛГБТИ). Редица държави — членки на ЕС, уеднаквили гражданското състояние на еднополовите двойки с това на брачните двойки, макар и с някои ограничения по отношение на осиновяването или асистираната репродукция. Други предприеха действия към извеждане на процеса по промяна на пола извън полето на медицината, като една държава — членка на ЕС, прие

опростени процедури, чрез които трансполовите лица да променят пола, с който са регистрирани. Въпросът за белезите за бинарен пол излезе на преден план в някои държави — членки на ЕС, като в официалните документи в една от тях е възможно да се използва белегът „X“ като алтернатива на мъжки или женски.

С член 21 от Хартата на основните права на Европейския съюз се забранява дискриминацията, основана на пол и сексуална ориентация. През декември 2015 г. Европейската комисия публикува списък с дейности за постигане на напредък по отношение равенството на ЛГБТИ, включително подобряване на правата и гарантиране на правната защита на ЛГБТИ лица и техните семейства, както и мониторинг и зачитане на съществуващите права. Списъкът обхваща периода 2016—2019 г. Въпреки че не е правно обвързващ, той дава насоки относно това къде и как държавите — членки на ЕС, могат да работят за това ЛГБТИ лицата да имат възможност да се ползват от правото си на равенство и недискриминация. ЕС и държавите членки поеха ангажимент да изпълнят целите от Програмата до 2030 г. за устойчиво развитие. Цел № 10 от целите за устойчиво развитие (ЦУР), която се отнася до намаляване на различията в държавите и между тях, определя като задачи гарантирането на равни възможности и намаляването на социалното неравенство. Това включва премахване на дискриминационните закони, политики и практики, както и популяризиране на подходящо законодателство, политики и действия.

Становище 3.4 на FRA

Държавите — членки на ЕС, се приканват да продължат да приемат и изпълняват конкретни мерки, с които да гарантират, че лесбийките, гейовете, бисексуалните, трансполовите и интерсексуалните лица (ЛГБТИ) могат напълно да упражняват всички свои основни права. За целта държавите — членки на ЕС, се приканват да използват публикувания от Европейската комисия насочващ списък с дейности за постигане на напредък в областта на равенството на ЛГБТИ лица.

Данните относно равнопоставеността предоставят ефективно средство за установяване на модели на неравенство в държавите — членки на ЕС, както и здрава основа за приемане на политики, основани на доказателства. Констатациите от EU-MIDIS II и изследвания, публикувани през 2017 г. от национални организации и публични органи, работещи в областта на равнопоставеността, показват в достатъчна степен, че

дискриминацията и неравното третиране оказват сериозно влияние върху европейските общества. Констатациите от изследвания, при които е използван методът за установяване на дискриминация, осигуряват още емпирични доказателства от редица държави членки за случаи на дискриминация при достъпа до пазара на труда и жилища на база на редица основания. Чрез систематично събиране на данни за моделите на неравенство, ЕС и държавите членки могат да следят въздействието на приетите политики и мерки за насърчаване на равенството и недискриминацията и да ги адаптират с цел подобряване на ефективността им. ЕС и държавите членки поеха ангажимент да изпълнят целите от Програмата до 2030 г. за устойчиво развитие. Наличието на сигурни и надеждни данни за равнопоставеността биха дали възможност на ЕС и държавите членки да измерват напредъка с оглед изпълнението на задачи 10.2 и 10.3 от цел № 10 от ЦУР за намаляване на различията в държавите и между тях.

В подкрепа на изготвянето на политики за насърчаване на равното третиране и борбата с дискриминацията могат да се използват различни видове данни, например статистически и административни данни и научни доказателства. Такива данни могат да се използват и за оценка на изпълнението на Директивата за расовото равенство (2000/43/ЕС) или Директивата за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕС). В своите общи политически препоръки „Европейската комисия срещу расизма и нетърпимостта“ (ЕКРН) Комисията подчертава необходимостта от полезни данни в подкрепа на борбата с дискриминацията. Наред с това в Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания се предлагат насоки относно събирането на данни във връзка с равнопоставеността.

Становище 3.5 на FRA

Институциите на ЕС и държавите – членки на ЕС, се приканват да продължат подкрепата и финансирането на събирането на надеждни и сигурни данни от страна на агенциите и органите на ЕС, националните статистически органи, националните органи в областта на равенството и други обществени органи и академични институции. Освен това държавите – членки на ЕС, се приканват да предоставят на Статистическата служба на Европейския съюз (Евростат) сигурни и надеждни данни, въз основа на които ЕС да разработи целеви програми и мерки за насърчаване на равното третиране и недискриминацията. Ако е възможно и уместно, събирането на данни трябва не само да бъде разделено по пол и възраст, но и по етнически произход, увреждания и религия.

4. Расизъм, ксенофобия и свързана с тях нетърпимост

Както сочат констатациите от Второто проучване на FRA за положението на малцинствата и дискриминацията в Европейския съюз (EU-MIDIS II), седемнадесет години след приемането на Директивата за расовото равенство и девет години след приемането на Рамковото решение относно расизма и ксенофобията, имигрантите и малцинствените етнически групи в Европа продължават да бъдат обект на широко разпространена дискриминация, тормоз и дискриминационно профилиране на етнически признак. Европейската комисия подкрепи усилията на държавите – членки на ЕС, за борба с расизма и престъпленията от омраза чрез Групата на високо равнище на ЕС по въпросите на борбата с расизма, ксенофобията и други форми на нетърпимост. Наред с това тя продължи да проследява изпълнението на Директивата за расовото равенство и Рамковото решение. Въпреки че редица държави – членки на ЕС, преразгледаха законодателството си за борба с расизма, едва 14 от тях въведоха планове за действие и стратегии през 2017 г., насочени към борба с расизма и етническата дискриминация.

Въпреки политическите мерки, предприети в рамките на Групата на високо равнище на ЕС по въпросите на борбата с расизма, ксенофобията и другите форми на нетърпимост, расистките и ксенофобските престъпления от омраза и слово на омразата все още оказват съществено влияние върху живота на милиони души в ЕС. Това се доказва от констатациите на EU-MIDIS II и се съобщава в периодичните обобщени данни на FRA за засегнати основни права във връзка с миграцията.

В член 1 от Рамковото решение относно расизма и ксенофобията се определят мерки, които държавите членки да предприемат за наказание на умишленото расистко и ксенофобско поведение. В член 4, буква а) от Международната конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация държавите – страни по конвенцията, се задължават също да обявяват за нарушение, наказуемо от закона, подбуждане към расова дискриминация, както и актовете на насилие против която и да било раса или група лица.

Становище 4.1 на FRA

Държавите – членки на ЕС, следва да гарантират, че по всеки случай на предполагаемо престъпление от омраза, включително изказвания, проповядващи вражда и омраза, се извършва ефективно регистриране, разследване, подвеждане под съдебна отговорност и съдебен процес. Това следва да става съгласно приложимите национални закони, законодателството на ЕС, европейското и международното право.

Държавите – членки на ЕС, следва да положат допълнителни усилия за систематично регистриране, събиране и ежегодно публикуване на сравними данни относно престъпленията от омраза, за да могат да разработват ефективни, основани на обективни данни правни и политически мерки в отговор на тези явления. Всички данни следва да бъдат събирани в съответствие с националната правна рамка и законодателството на ЕС за защита на личните данни.

Въпреки стабилната правна рамка, заложена в Директивата за расовото равенство (2000/43/ЕО), резултатите от EU-MIDIS II и други доказателства сочат, че значителен дял от имигрантите и малцинствените етнически групи са до голяма степен обект на дискриминация въз основа на етнически или имиграционен произход, както и въз основа на характеристики, които имат потенциална връзка с това, например цвят на кожата и религия. Резултатите показват слаб напредък в сравнение с периода преди осем години, когато беше проведено първото изследване EU-MIDIS; дяловете на лицата обект на дискриминация остават на нива, които будят сериозни притеснения. Те показват също, че повечето респонденти не познават нито една организация, която предлага подкрепа или консултации на жертвите на дискриминация, като освен това малцинствата не са осведомени за орган по въпросите на равнопоставеността.

Становище 4.2 на FRA

Държавите – членки на ЕС, следва да обезпечат по-добро практическо изпълнение и прилагане на Директивата за расовото равенство. Освен това те следва да повишават осведомеността по отношение на антидискриминационното законодателство и приложимите механизми за защита, най-вече сред лицата, за които има най-голяма вероятност да бъдат засегнати от дискриминация, например членовете на етнически малцинства. По-специално държавите членки следва да гарантират, че санкциите са достатъчно ефективни, пропорционални и възпиращи, както се предвижда в Директивата за расовото равенство.

През 2017 г. едва 14 държави – членки на ЕС, имаха въведени специализирани национални планове за действие за борба с расовата дискриминация, расизма и ксенофобията. Декларацията и програмата на ООН за действие от Дърбан, приети на Световната конференция срещу расизма, расовата дискриминация, ксенофобията и свързаните с тях прояви на нетърпимост, възлага на държавите страни основната отговорност за борбата с расизма, расовата дискриминация, ксенофобията и свързаните с тях прояви на нетърпимост. Групата на високо равнище на ЕС за борба с тероризма, ксенофобията и други форми на нетърпимост предоставя на държавите – членки на ЕС, форум за обмен на практики с цел успешно изпълнение на такива планове за действие.

Становище 4.3 на FRA

Държавите – членки на ЕС, следва да разработят специализирани национални планове за действие за борба с расизма, расовата дискриминация, ксенофобията и свързаните с тях прояви на нетърпимост. В това отношение държавите членки могат да използват практическите указания на службата на Върховния комисар на ООН по правата на човека относно начините на разработване на такива планове. В съответствие с тези указания в тези планове за действие би следвало да се поставят цели и действия, да се определят отговорни държавни органи и крайни срокове, да се включат показатели за изпълнение на дейността и да се осигурят механизми за наблюдение и оценка. Изпълнението на такива планове ще предостави на държавите – членки на ЕС, ефективни средства за гарантирано изпълнение на задълженията им съгласно Директивата за равно третиране на расите и Рамковото решение относно борбата с расизма и ксенофобията.

Както се посочва в предходни издания на Доклада относно основните права, доказателствата от EU-MIDIS II показват, че членовете на малцинствените етнически групи все още са подложени на дискриминационно профилиране от полицията. Такава практика може да урони доверието към правоприлагащите органи сред лицата от етническите малцинства, които е възможно често да бъдат спирани и претърсвани без друга причина освен заради външния си вид. Това противоречи на принципите на Международната конвенция за премахването на всички форми на расова дискриминация и други международни стандарти, включително заложените в Европейска конвенция за правата на човека и свързаната съдебна практика на Европейския съд по правата на човека, както и в Хартата на основните права на Европейския съюз и Директивата за расовото равенство.

Становище 4.4 на FRA

Държавите — членки на ЕС, следва да прекратят дискриминационните форми на профилиране. Това може да се постигне чрез систематично обучение в областта на антидискриминационното законодателство на служителите на правоприлагащите органи, както и като им се даде възможност да разберат по-добре неосъзнатото пристрастно отношение и да се противопоставят на стереотипите и предразсъдъците. Такива обучения биха могли също така да повишат осведомеността относно последствията от дискриминацията и начините за повишаване на доверието на членовете на малцинствените общности в полицията. В допълнение, с цел контрол на дискриминационното профилиране държавите — членки на ЕС, биха могли да обмислят въвеждането на регистриране на използването на правомощията за спиране и претърсване. По-специално биха могли да се записват етносът на спирани лица — което в момента е практика в една държава членка — съгласно националните правни рамки и законодателството на ЕС в областта на защитата на данните.

5. Интегриране на ромите

Рамката на ЕС за националните стратегии за приобщаване на ромите все още не е довела до значителен и „осезаем напредък“ въпреки непрекъснатото прилагане на мерки за подобряване на приобщаването им в държавите членки. Участието на ромите в образованието нарасна, но проблемни остават въпросите с преждевременното напускане на училище и сегрегацията в образованието. Слаб е напредъкът и в положението на ромите по отношение на заетостта, жилищното настаняване и здравеопазването, а трайните антиромски настроения, които се проявяват в дискриминация, тормоз и престъпления от омраза, остават важна пречка за приобщаването им. През 2017 г. нуждата от справяне с антиромските настроения доби по-голямо политическо значение, което намери израз в Резолюцията на Европейския парламент относно аспекти, свързани с основните права, при приобщаването на ромите в ЕС. Необходимо е подобряване на усилията за проследяване на изпълнението и ефективността на мерките за приобщаване, като същевременно специално внимание заслужава въпроса за маргинализацията и социалното изключване на младите роми и ромските жени.

Според констатациите от изследването на FRA за ромите антиромските настроения все още са значима пречка за приобщаването им. Ромите продължават да са обект на дискриминация въз основа на етнос при достъпа до образование, пазара на труда, жилищно настаняване и здравеопазване. Дискриминацията и антиромските настроения нарушават правото на недискриминация, утвърдено в член 21 от Хартата на основните права на ЕС, Директивата за расовото равенство (2000/43/ЕО) и други европейски и международни правни актове за правата на човека. Наред с това в Препоръката на Съвета от 2013 г. относно ефективни мерки за приобщаване на ромите той призовава държавите членки да предприемат необходимите мерки за обезпечаване на ефективно практическо прилагане на Директивата за расовото равенство. Необходимостта от справяне с дискриминацията срещу ромите чрез прилагане на Директивата за расовото равенство и Рамковото решение относно борбата с расизма и ксенофобията, с особен акцент върху аспектите, свързани с половите различия, беше подчертана в предходни доклади на FRA, включително в доклада за EU-MIDIS II Roma – Selected findings и в Доклада относно основните права от 2017 г.

Становище 5.1 на FRA

Държавите – членки на ЕС, следва да гарантират, че борбата с антиромските настроения ще бъде рационализирана до политически мерки и съчетана с активни политики за приобщаване, насочени към справяне с етническото неравенство и бедността, в духа на Директивата за расовото равенство и Рамковото решение относно борбата с расизма и ксенофобията. Освен това те следва да включват мерки за повишаване на осведомеността относно ползите от приобщаването на ромите, насочени към широката общественост, доставчиците на услуги, служителите на обществените учебни заведения и полицията. Сред тези мерки могат да бъдат анкети или качествени изследвания, които се провеждат на национално и местно равнище с цел разбиране на социалния ефект от антиромските настроения.

Нараснал е процентът записвания сред ромите на етап образование в ранна детска възраст, което отразява инвестициите и мерките на правителствата в подкрепа на образованието в ранна възраст. Въпреки понижението на процента млади роми, които напускат училище преждевременно, около 7 на всеки 10 роми на

възраст 18–24 години все още напускат образователната система преждевременно. Освен това в няколко държави — членки на ЕС, е нараснала сегрегацията в образованието, а дискриминацията в областта не се е подобрила значително. В член 3, параграф 3 от Договора за Европейския съюз (ДЕС) се изтъква значението на борбата със социалното изключване и дискриминацията, както и защитата на правата на детето, които включват правото на образование. В член 21 от Хартата на основните права на ЕС изрично се забранява дискриминацията, основана на етнос или раса. В Препоръката на Съвета от 2013 г. относно ефективни мерки за приобщаване на ромите Съветът призовава за премахване на всяка форма на сегрегация в училище и гарантиране на устойчивостта и дългосрочното въздействие от премахването ѝ. Директивата за расовото равенство също е приложима за сферата на образованието. Процедурите за нарушения, образувани срещу три държави членки във връзка със сегрегация в системата на образованието в контекста на нарушения на Директивата за расовото равенство, свидетелства за сериозността на проблема.

Становище 5.2 на FRA

Националните образователни институции следва да осигуряват необходимата подкрепа и ресурси за училища с ученици от ромското население, за да се справят с всички аспекти на приобщаването в образователната система: с цел увеличаване на нивото на участие в образованието и намаляване на процента на напусналите училище. Държавите — членки на ЕС, следва да положат допълнителни усилия за справяне със сегрегацията в образователната система с акцент върху дългосрочното устойчиво развитие и същевременно да работят за разрешаване на проблемите, свързани с дискриминацията и антиромските настроения. Мерките за десегрегация следва да бъдат придружени от дейности за повишаване на осведомеността и популяризиране на многообразието в училище, насочени към учителите, учениците и родителите.

Подобряването на участието на ромите в обучението невинаги е водело до по-високи нива на заетост или участие в пазара на труда. Дълготрайната безработица все още е проблем, а приобщаването на пазара на труда на младите роми и на жените от ромски произход е дори още по-трудно. Въпреки че някои конкретни проекти и политически мерки бяха насочени към нуждите на младите роми и ромските жени на пазара на

труда, рядко се обръща систематично внимание на тези групи. В Препоръката на Съвета от 2013 г. относно ефективни мерки за приобщаване на ромите той приканва държавите — членки на ЕС, да предприемат мерки за гарантиране на равното третиране на ромите по отношение достъпа до пазара на труда. Такива са например мерките за подкрепа на придобиването на начален професионален опит и професионалното обучение, самостоятелната заетост и предприемачеството, достъпът до основните публични служби по заетостта и премахването на пречки като дискриминацията. В обявения през 2017 г. Европейски стълб на социалните права образованието, обучението и ученето през целия живот се посочват като мерки за управление на успешното навлизане на пазара на труда, наред с равенство между половете, равните възможности и активната подкрепа при наемане, най-вече за младежите и незаетите лица.

Становище 5.3 на FRA

Държавите — членки на ЕС, следва да подобрят мерките в подкрепа на достъпа на ромите до пазара на труда. Политиките за заетост, националните бюра по труда и предприятията, най-вече на регионално равнище, следва да оказват подкрепа за създаване на възможности за дейности от самостоятелно наети лица и предприемачи. Освен това те следва да полагат усилия за повишаване на информираността на ромите с цел подкрепа на пълното им приобщаване на пазара на труда, с паралелен акцент върху ромските жени и младежи.

За да се постигне успех чрез мерките за приобщаване на ромите, от изключително значение е тяхното пълноценно участие в проектите, както и разработването и изпълнението на местни политики и стратегии. Участието на ромите на национално равнище е важно с оглед разработването и мониторинга на националните стратегии или интегрирани набори от политически мерки за приобщаване на ромите; то следва да се подкрепя чрез диалог и платформи за участие на национално равнище. Що се отнася по-специално до местно равнище, механизмите за сътрудничество с местните власти и гражданските организации могат да улеснят ангажирането на местното население, включително на ромите. В Препоръката на Съвета от 2013 г. относно ефективни мерки за приобщаване на ромите Съветът призовава за активно ангажиране и участие на ромите, както и за адекватни местни подходи за приобщаване. Опитът на FRA, от изследването „Местно правоприлагане

за приобщаване на ромите“ (Local Engagement for Roma Inclusion) сочи, че местните общности могат да получат права за участие в разработването на проекти и стратегии.

Становище 5.4 на FRA

Държавите – членки на ЕС, следва да преразгледат националните си стратегии или интегрирани набори от политически мерки за приобщаване на ромите с цел засилване на усилията за стимулиране на подходите на участие при изготвянето на политики и в проектите за приобщаване, със специално внимание към местно равнище и подпомагането на усилията на общността. Следва да се използват европейски структурни и инвестиционни фондове, както и други източници на финансиране с цел улесняване на участието на ромите и подпомагане на проектите за приобщаване, ръководени от общността.

В Препоръката на Съвета от 2013 г. относно ефективни мерки за приобщаване на ромите той призовава държавите – членки на ЕС, да извършват адекватен контрол и оценка на ефективността на националните стратегии и политики за социално приобщаване. Тези механизми за контрол трябва по възможност да включват важни качествени и количествени данни, за да се гарантира, че събирането на данни се извършва в съответствие с приложимото национално законодателство

и законодателството на Съюза, най-вече що се отнася до защитата на личните данни. Въпреки че няколко държави членки са включили количествени и качествени показатели за измерване на напредъка по отношение приобщаването на ромите, някои от тях все още нямат въведени механизми за контрол. При много малко такива механизми се включва информация за ефективното използване на фондове на ЕС.

Становище 5.5 на FRA

Държавите членки следва да подобрят или установят механизми за наблюдение на приобщаването на ромите в съответствие с Препоръка на Съвета от 2013 г. относно ефективни мерки за приобщаване на ромите в държавите членки. Механизмите за наблюдение следва да включват допълнително събиране на анонимизирани данни, разделени по етнос и пол в съответствие със законодателството на ЕС за защита на личните данни, и да включат уместни въпроси в мащабни анкети, например Изследване на работната сила и Статистическите данни на ЕС за доходите и условията на живот. Механизмите за наблюдение следва да обхващат гражданското общество и местните ромски общности. Следва да се правят и независими оценки сред ромското население с цел анализ на използването и ефективността на фондовете на ЕС, като получената от тях информация следва директно да се прилага за подобряване на политическите мерки.

6. Убежище, визи, миграция, граници и интеграция

Броят на незаконните пристигания по море намаля наполовина в сравнение с 2016 г. до общо около 187 000 през 2017 г. Над 3100 души обаче загинаха при прехода по море на път към Европа. По маршрута през Западните Балкани нарасна броят на обвиненията за малтретиране на мигранти от страна на полицията. Някои държави – членки на ЕС, все още срещаха затруднения при приемането на кандидати за международна закрила. Все по-силна стана връзката между проблемите с миграцията и сигурността на фона на използването на широкомащабни информационни системи на ЕС както за управление на имиграцията, така и за укрепване на сигурността. Междувременно натискът за реално справяне с незаконната миграция усложни съществуващите рискове, свързани с основните права.

Въпреки че през 2017 г. намаля броят на хората, които пристигат на външната граница на ЕС по неразрешен начин, все още са налице значителни проблеми, свързани с основните права. Някои от най-тежките нарушения включват малтретиране на мигрантите, които преминават границата чрез заобикаляне на гранично-пропускателните пунктове. През 2017 г. значително нарасна броят на сигналите за неправомерно поведение, най-вече по маршрута през Западните Балкани. Респондентите в проучването EU-MIDIS II на FRA, обхваляло над 12 000 първо поколение имигранти в ЕС, посочват също, че са били обект на насилие от страна на полицията или гранични служители. Въпреки значителния брой обвинения рядко се образуват наказателни производства – отчасти поради нежеланието на жертвите да предявят искове, но и поради недостатъчно доказателства. Почти не се издават присъди.

Член 4 от Хартата на основните права на Европейския съюз забранява изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне. Забраната е абсолютна, което означава, че не се допускат изключения или дерогации.

Становище 6.1 на FRA

Държавите – членки на ЕС, следва да засилят превантивните мерки за намаляване на риска от прояви на неправомерно поведение от страна на отделни служители на полицията или граничните власти по границите. При получаване на сведения за малтретиране те трябва да се разследват ефективно и извършителите да се изправят пред съда.

През 2017 г. ЕС отдаде висок приоритет на реформирането на своите широкомащабни информационни системи в областта на миграцията и международната закрила. Чрез „оперативна съвместимост“ ще се постигне по-добра свързаност между различните системи. В едно централно хранилище ще се събират данни за самоличността на всички лица, които се съхраняват в различните системи, като чрез специален механизъм ще се отчита дали данните за съответното лице се съхраняват в ИТ системите под различни имена и самоличности. Не всички аспекти на предложените разпоредби за оперативна съвместимост са анализирани внимателно от гледна точка основните права.

Реформирането на ИТ системите засяга няколко права, които са защитени в Хартата на основните права на Европейския съюз, включително правото на защита на личните данни (член 8), правата на детето (член 24), правото на убежище (член 18), правото на ефективни правни средства за защита (член 47) и правото на свобода и сигурност (член 6).

Становище 6.2 на FRA

ЕС следва да гарантира, че преди приемането и въвеждането на различни предложения за оперативна съвместимост законодателят на Съюза или независими експертни органи ще извършат задълбочена оценка на въздействието им върху основните права, със специален акцент върху различния опит на жените и мъжете.

Европейският съюз и държавите членки положили огромни усилия да увеличат броя на връщанията на незаконно пребиваващи мигранти. Имиграционните власти и други компетентни органи смятат лишаването от свобода за важен компонент от ефективното връщане. Приетият през 2017 г. преработен Наръчник за връщането съдържа списък със ситуации, които държавите — членки на ЕС, следва да приемат като показатели за „опасност от укриване“, което на практика е най-честото основание за издаване на заповед за задържане. Освен това в него се определят обстоятелства, при които следва да се счита, че съществува опасност от укриване, с което тежестта за оборване на презумпцията се прехвърля върху лицето. Поради липсата на сравними статистически данни за задържането на имигранти в ЕС е трудно да се прецени доколко засиленото внимание към реализирането на връщанията е довело до увеличаване на прилагането на задържане на имигранти. Същевременно в различни държави — членки на ЕС, започнаха да се появяват сведения за модели на произволно задържане.

Задържането представлява сериозна намеса в правото на свобода, което е защитено в член 6 от Хартата на основните права на Европейския съюз. Затова всяко лишаване от свобода трябва да се извършва при зачитане на установените механизми за защита с цел избягване на незаконно и произволно задържане.

Становище 6.3 на FRA

Когато лица се лишават от свобода поради причини, свързани с имиграцията, държавите — членки на ЕС, трябва да спазват всички наложени чрез Хартата механизми за защита, както и всички, произтичащи от Европейската конвенция за правата на човека. По-специално задържането трябва да бъде необходимо в конкретния случай.

FRA непрекъснато подчертава значението на контрола над принудителното връщане съгласно член 8, параграф 6 от Директивата за връщането като средство за насърчаване на връщания при зачитане на основните права. Не всички държави — членки на ЕС, са установили оперативни системи за мониторинг на принудителните връщания.

Изпълнението на връщанията засяга значителни рискове, свързани с ключови основни права, определени в Хартата на основните права на Европейския съюз, включително правото на живот (член 2), забраната на изтезанията и на нечовешкото или унижително отнасяне или наказание (член 4), правото на свобода (член 6), правото на защита и принципа на забрана за връщане (член 19).

Становище 6.4 на FRA

Всички държави — членки на ЕС, обвързани по Директивата за връщането, следва да установят ефективни системи за мониторинг на връщанията.

7. Информационно общество, неприкосновеност на личния живот и защита на данните

2017 година беше важна и по отношение на технологичните иновации и защитата на неприкосновеността на личния живот и личните данни. Бурното развитие на нови технологии донесе както възможности, така и проблеми. Нови проблеми възникнаха с финализирането на подготовката за прилагането на пакета на ЕС за защита на личните данни от държавите — членки на ЕС, и европейските институции. Експоненциалният ръст в изследванията в сферата на големите информационни масиви и изкуствения интелект и свързаните с тях перспективи в най-различни области, напр. здравеопазване, сигурност и бизнес пазари, бяха причина публичните органи и гражданското общество да оспорят реалния им ефект за гражданите, най-вече по отношение на основните права. Междувременно две мащабни атаки със зловреден софтуер заплашиха сериозно сигурността в интернет. Неотдавнашните реформи на ЕС в областта на защитата на данните и киберсигурността, както и настоящите усилия на ЕС във връзка с неприкосновеността на личния живот в електронната среда се оказаха навременни и актуални в светлината на тези новости.

В член 8, параграф 3 от Хартата на основните права на Европейския съюз и член 16, параграф 2 от ДФЕС защитата на личните данни се припознава като основно право. В тях се потвърждава, че спазването на правилата за защита на личните данни трябва да подлежи на контрол от независим орган. Надзорът и налагането на правата за защита на личните данни могат да се осъществят, ако тези органи разполагат с необходимите човешки, технически и финансови ресурси, включително адекватни помещения и инфраструктура, така че да се гарантира ефективното изпълнение на задачите им и упражняване на правомощията им. Такова изискване намира основание в член 52, параграф 2 от Общия регламент относно защитата на данните (ОРЗД).

Становище 7.1 на FRA

Държавите — членки на ЕС, следва да направят цялостна оценка на човешките и финансовите ресурси, включително на техническите умения, необходими за работата на органите за защита на личните данни с оглед новите им отговорности, произтичащи от засилването на правомощия и подобряването на компетенциите им, определени съгласно Общия регламент относно защитата на данните.

В ОРЗД се изисква органите за защита на данните да обезпечат осведомеността и разбирането на правата и рисковете, свързани с обработването на лични данни. Същевременно повечето насоки и кампании за повишаване на осведомеността са достъпни главно онлайн и затова достъпът до интернет е от съществено значение за познаването на правата. В повечето държави членки все още съществува значимо цифрово разделение между поколенията по отношение на използването на интернет.

Становище 7.2 на FRA

Органите за защита на данните следва да гарантират, че всички администратори на лични данни отдават специално внимание на децата и възрастните граждани на ЕС, за да се гарантира еднакво познаване на правата на защита на данните и на неприкосновеност на личния живот, както и да се намали уязвимостта в резултат на цифровата неграмотност.

Предвид анализа на Съда на Европейския съюз обхватът на съхраняването на данни, което се извършва съгласно споразумението за резервационните данни на пътниците (PNR)

и Директивата за PNR данните, трябва да бъде ограничен до това, което е строго необходимо. Това означава, че трябва да се изключи съхраняването на данни на пътници, които вече са отпътували и по принцип не представляват опасност от тероризъм или сериозни международни престъпления — поне в случаите, в които проверките или други обстоятелства не са разкрили обективни доказателства за такава опасност.

Становище 7.3 на FRA

При прегледа на Директивата за PNR данните съгласно член 19 законодателят на ЕС следва да вземе под внимание анализа на Съда на Европейския съюз (СЕС). По-специално, той следва да обмисли дали да преразгледа разпоредбите на Директивата за PNR данните с цел ограничаване на обхвата на съхраняването на данни след отпътуването на пътниците при полети, само до пътниците, които обективно биха могли да представляват риск от тероризъм и/или сериозни международни престъпления.

Органите за защита на данните са задължени да наблюдават и налагат изпълнението на ОРЗД, както и да подпомагат разбирането на рисковете, правилата, защитните механизми и правата, свързани с обработването на лични данни. Тази роля придобива още по-голямо значение в контекст анализ на големи информационни масиви, при който се създават възможности за безпрецедентен достъп, обмен и автоматизирано използване на лични данни. Както Европейският парламент и Съветът на Европа подчертават, такова обработване, което се извършва от физически лица, частни предприятия и публични органи, би могло да създаде редица предизвикателства във връзка с основните права на хората, по-специално правото на неприкосновеност на личния живот, защита на личните данни и недискриминация. С цел ясното установяване и навременното справяне с такива предизвикателства са необходими допълнителни изследвания.

Становище 7.4 на FRA

Чрез стабилни, независими и ефективни механизми за надзор държавите — членки на ЕС, следва да оценят въздействието на анализа на големи информационни масиви

и да обмислят начини за справяне с рисковете, свързаните с основните права. Предвид експертния им опит органите за защита на данните следва да участват активно в тези процеси.

С Директивата относно сигурността на мрежите и информационните системи (Директивата за МИС) се подобрява цялостното ниво на сигурността на мрежите и информационните системи чрез, наред с други стратегии, налагането на различни задължения на националните „оператори на основни услуги“, например електроенергия, транспорт, водоснабдяване, енергия, здравеопазване и цифрова инфраструктура, съгласно които да гарантират изпълнението на ефективна стратегия във всички тези изключително важни отрасли. По-специално в член 8 от Директивата държавите членки се задължават да определят един или повече национални компетентни органи, както и национално звено за контакт по въпросите за сигурността на мрежите и информационните системи, които „когато е целесъобразно и в съответствие с националното право [...] провеждат консултации и осъществяват сътрудничество със съответните национални правоприменяващи органи и национални органи за защита на данните“. Инициативите за прилагане на няколко държави членки откритоиха нуждата да се гарантира, че принципите за защита на данните, установени в ОРЗД, ще бъдат адекватно приети и отразени в националното законодателство за транспониране на Директивата за МИС.

Становище 7.5 на FRA

Държавите — членки на ЕС, следва да гарантират, че националните разпоредби за транспониране на Директивата за МИС в националното право спазват принципите за защита, установени в Общия регламент относно защитата на данните (ОРЗД). По-специално националните разпоредби трябва да спазват принципите на ограничаване на целите, свеждане на данните до минимум, сигурност на данните, ограничаване на съхраняването и отчетност, най-вече що се касае до установеното в Директивата за МИС задължение на националните органи да си сътрудничат с националните правоприменяващи органи и органите за защита на данните.

8. Права на детето

Като цяло нивата на детската бедност в ЕС намаляха, но остават високи. Почти 25 милиона деца са в риск от бедност или социално изключване. Обитаването на жилища с изключително лоши условия засяга 7 % от семействата с деца в ЕС. В Европейския стълб на социалните права се подчертава правото на децата на закрила от бедност и на равенство. Специални акценти в него са достъпното образование в ранна детска възраст и качествените грижи. В Европа продължиха да пристигат деца мигранти и бежанци, търсещи закрила, макар и в по-малък брой в сравнение с 2015 и 2016 г. Въпреки че Европейската комисия изготви политически насоки чрез Съобщение за закрила на децата мигранти, държавите членки продължиха с усилията си да предоставят подходящи жилища, образование, психологическа подкрепа и общи мерки за приобщаване на децата. Остава проблемът със зачитането на принципа за висшия интерес на детето в контекста на миграцията. Ограничен е напредъкът по отношение на задържането на деца имигранти. Междувременно различни европейски и национални инициативи акцентираха върху рисковете от радикализация и предизвикващия и използващ насилие екстремизъм сред младежите.

В съответствие с тенденцията от предходните две години броят на децата в ЕС, които живеят в риск от бедност или социално изключване, продължава да намалява. Въпреки това близо 25 милиона деца са в риск от бедност или социално изключване. Това изисква спешното внимание на ЕС и държавите членки. Съгласно член 24 от Хартата на основните права на ЕС „[д]ецата имат право на закрила и на грижите, необходими за тяхното благоденствие“. В европейския семестър през 2017 г. се включваше повишен брой препоръки за отделните страни, свързани с децата, но за пръв път нито една от тях не е свързана с детска бедност. Държавите – членки на ЕС, трябва да използват много ограничено Препоръката на Европейската комисия от 2013 г. „Инвестиране в децата: прекъсване на цикъла на неравностойното положение“ в своите национални програми за реформи в рамките на европейския семестър. Въпреки критиките на членове на гражданското общество Европейският стълб на социалните права може да създаде възможност за промяна на нивата на детската бедност и да утвърди Препоръката на Комисията от 2013 г., чието изпълнение беше оценено от Комисията през 2017 г.

Становище 8.1 на FRA

Европейския съюз и държавите членки следва да гарантират изпълнението на ангажиментите, включени в Европейския стълб на социалните права с цел защита на децата от бедност, осигуряване на достъп до достъпно образование в ранна детска възраст и качествени грижи без дискриминация. Наред с това те следва да гарантират правото на момичетата и момчетата в неравностойно положение да се ползват от конкретни мерки за подобряване на равните възможности. За изпълнението на стълба са необходими конкретни законодателни предложения, планове за действие, бюджетни средства и системи за наблюдение във всички сфери, засягащи децата и техните семейства, като например работа, равенство между половете, достъп до здравни услуги, образование и достъпно жилище.

При представянето на националните си програми за реформи за европейския семестър държавите – членки на ЕС, следва да използват Препоръката на Комисията от 2013 г. „Инвестиране в децата“.

Седем процента от семействата с деца в ЕС обитават жилища с изключително лоши условия. Те живеят в пренаселени жилища с поне един от следните фактори: течаш покрив, липса на баня или душ и липса на вътрешна тоалетна или с недостатъчно светлина. Въпреки липсата на данни за целия ЕС относно принудителното извеждане от жилище и бездомничеството, в докладите от националните статистически служби и НПО се подчертава увеличение на броя на децата, настанени в подслон за бездомни. В член 34, параграф 3 на Хартата на основните права на ЕС се признава „правото на социална помощ и на помощ за жилище, предназначени да осигурят достойно съществуване на всички лица, които не разполагат с достатъчно средства според правилата, установени от правото на Съюза и от националните законодателства и практики“. Принципите от Европейския стълб на социалните права включват и достъп до социално настаняване, закрила от принудително извеждане от жилището и подкрепа за бездомните лица — но за разлика от преразгледаната Европейска социална харта, чрез стълба не се установяват обвързващи мерки. Същевременно при ратифицирането на преразгледаната Европейска социална харта обаче само седем държави членки приеха като обвързваща клаузата за правото на жилище.

Становище 8.2 на FRA

Държавите — членки на ЕС, следва да заложат като политически приоритет борбата за обитаването на жилища с изключително лоши условия и да гарантират, че семействата с деца, и особено тези, които живеят в риск от бедност, се ползват с приоритетен достъп до социално жилище или получават достатъчно помощи за жилище. Компетентните органи следва да разгледат въпроса с бездомничеството и да въведат мерки, включващи предотвратяването или забавянето на принудително извеждане на семейства с деца, особено през зимата. Същевременно държавите членки следва да използват различни предлагани от ЕС програми за финансиране на жилища.

ЕС следва да насърчава регионалния и международния обмен на практики, свързани с практически мерки за предотвратяване на принудителните извеждания на семейства с деца. Наред с това той следва да стимулира в целия Съюз усилията за събиране на данни относно принудителните извеждания на семейства с деца и бездомничеството.

През 2017 г. е намалял броят на пристигащите в Европа бегълци и лица, търсещи международна закрила. Под 200 000 деца са кандидатствали за международна закрила в ЕС, което е почти 50 % по-малко в сравнение с 2016 г. Положителна стъпка в това отношение беше Съобщението на Европейската комисия от 2017 г., в което се определят действия за закрила на децата мигранти. Висшият интерес на детето е добре установен принцип в международното право в областта на правата на човека, залегнал в Конвенцията за правата на детето (член 3), Харта на основните права на Европейския съюз (член 24) и вторичното законодателство на Съюза, както и в повечето национални законодателства за детето. Според данни, събрани за Доклада на FRA относно основните права за 2018 г., има недостиг на насоки; само няколко държави членки са разработили структурирани процеси и методи за практическо прилагане на висшият интерес на детето.

Становище 8.3 на FRA

Държавите — членки на ЕС, следва да приемат официални мерки за оценка на висшият интерес на детето в областта на международната закрила или миграцията, които са съобразени с националния контекст. При такива процедури трябва ясно да се дефинират обстоятелствата, при които е необходимо формално определяне на висшият интерес, кой носи отговорност, как се документира и каква съобразена с половете и културата методология следва да се спазва.

ЕС би могъл да улесни този процес с координацията му (чрез картографиране на настоящите практики и насочване на процеса) чрез съществуващите мрежи на държавите членки в областта на правата на детето и закрилата на децата мигранти, които Европейската комисия контролира.

Продължават задържанятия на деца за имиграционни цели. Няколко държави членки обаче предприеха положителни действия за разработване на алтернативи на задържането. С достиганията на правото на ЕС се определя, че задържането на деца следва да бъде само крайна мярка и само ако не е възможно ефективното прилагане на по-леки принудителни мерки. Такова задържане трябва да се извършва за възможно най-кратък период от време. Комитетът на ООН по правата на детето и Комитетът на ООН за защита на правата на всички работници мигранти и членовете на техните семейства издадоха две съвместни общи бележки, в които задържането на деца мигранти се определя като нарушение

на правата на детето. В тях се посочва, че деца „не могат да бъдат задържани по причини, свързани с техния миграционен статут или този на родителите им“. Според строгите изисквания, произтичащи от Хартата на основните права на Европейския съюз и от член 3 (забрана на изтезания) и член 5 (правото на свобода и сигурност) на Европейската конвенция за защита на правата на човека (ЕКЗПЧ), лишаването от свобода трябва да бъде в съответствие със законодателството на ЕС само в изключителни случаи.

Становище 8.4 на FRA

За да популяризират правата на децата на закрила и грижа, ЕС и държавите членки следва да разработят надеждни и ефективни алтернативи без лишаване от свобода, с които да се премахне нуждата от задържане на деца по време на процедури за международна закрила или за целите на връщането, независимо от това дали те се намират в ЕС сами или със семействата си. Това може да включва например създаване на системи за управление на случаите, алтернативна грижа, консултиране и менторство.

Европейската комисия следва да вземе предвид систематичното наблюдение на прилагането на мярката задържане на деца и други уязвими лица.

Радикализацията и предизвикващият и използван екстремизъм, основани на различни идеологии, е реалност в Европа. Създаването на експертна група на високо равнище на ЕС, която ще съдейства на Комисията, е обещаваща стъпка към цялостен отговор. В областта на радикализацията и при прилагането на стратегията на ЕС за вътрешна сигурност важно място имат редица бъдещи притеснение въпроси относно основните права. Държавите членки са въвели комбинации от правоприлагащи мерки, както и образователни програми или центрове за подкрепа на деца в риск от радикализация и техните семейства, или популяризират алтернативен диалог в онлайн платформите.

Становище 8.5 на FRA

Държавите – членки на ЕС, следва да се занимават със сложното явление радикализация чрез цялостен, многоизмерен подход, надхвърлящ мерките за сигурност и правоприлагане. За целта те следва да създадат програми за насърчаване на гражданското участие и общите ценности свобода, толерантност и недискриминация, най-вече в учебните заведения. Държавите членки следва да стимулират ефективната координация сред съществуващите заинтересовани страни по въпросите на закрилата на детето, правосъдието, социалните услуги и услугите в помощ на младежите и системите на здравеопазването и образованието с цел улесняване на цялостната интегрирана намеса.

9. Достъп до правосъдие, включително права на жертвите на престъпления

Въпреки различните усилия на ЕС и други международни заинтересовани страни, през 2017 г. проблемите във връзка с върховенството на закона и справедливостта будеха все по-голяма тревога в ЕС, което накара Комисията за пръв път да представи на Съвета предложение за приемане на решение съгласно член 7, параграф 1 от Договора за Европейския съюз. Междувременно редица държави – членки на ЕС, предприеха действия за укрепване на механизмите за колективна защита в съответствие с Препоръка 2013/396/ЕС на Комисията, което има потенциала да подобри достъпа до правосъдие. Напредък се наблюдаваше и във връзка с правата на жертвите на престъпления. Около една трета от държавите – членки на ЕС, приеха законодателство за транспониране на Директивата за правата на жертвите. През 2017 г. много от тях въведоха нови мерки, които гарантират, че жертвите на престъпления получават навременна и цялостна информация за правата си при първото място на контакт, като често това е полицията. ЕС подписа Конвенцията от Истанбул като първа крачка от процеса по ратифицирането ѝ. През 2017 г. още три държави – членки на ЕС, ратифицираха Конвенцията, с което се потвърждава, че държавите членки приемат документа като основа за защитата на правата на човека в Европа в областта на насилието над жени и домашното насилие. Това включва сексуално насилие – проблем, който доби широко внимание заради движението #MeToo.

През 2017 г. ЕС и другите международни заинтересовани страни продължиха да срещат все по-големи предизвикателства на национално равнище в областта на правосъдието и най-вече по въпроса за съдебната независимост. Независимата съдебна власт има водещо значение за върховенството на закона и достъпа до правосъдие (член 19 от ДЕС, член 67, параграф 4 от ДФЕС и член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз). Въпреки непрекъснатите усилия на ЕС и другите международни заинтересовани страни въпросът за върховенството на закона в една държава – членка на ЕС, буди все по-голяма тревога по отношение на съдебната независимост. Това даде основание на Европейската комисия за представи на Съвета, за пръв път в историята на ЕС, предложение за приемане на решение съгласно член 7, параграф 1 от ДЕС.

Становище 9.1 на FRA

ЕС и държавите членки се приканват да засилят още повече усилията и сътрудничеството си с цел укрепване на независимата съдебна власт, изключително важен компонент от правовата държава. Възможно решение в този контекст е изоставяне на сегашния подход, при който се работи по извънредни ситуации по върховенството на закона в отделни държави и на ad-hoc принцип. Вместо това съществуващите усилия следва да се насочат в посока разработване на критерии и контекстни оценки, с които държавите – членки на ЕС, да се насочват, така че периодично и на сравнителен принцип да установяват евентуалните проблеми, свързани с върховенството на закона, и да работят по разрешаването им. Освен това по съществуващите целеви съвети следва да се предприемат действия въз основа на европейските и международни механизми за мониторинг на човешките права, включително коригиращите действия, определени

в препоръките на Европейската комисия, издани в рамките на процедурата за уредбата за укрепване на принципите на правовата държава, с цел привеждане в съответствие с върховенството на закона. Всички държави — членки на ЕС, трябва винаги да имат готовност да защитават принципите на правовата държава и да предприемат необходимите действия за борба с всички опити за подкопаване на независимостта на съдебните им системи.

Механизмите за колективна защита подобряват достъпа до правосъдие, който е от първостепенно значение за гарантиране на ефективността на законодателството на Съюза и зачитане на основните права съгласно член 47 от Хартата на основните права на ЕС. Затова Препоръка 2013/396/ЕС на Европейската комисия за общи принципи на механизмите за колективни искове за преустановяване на нарушения и колективни искове за обезщетение в държавите на Европейския съюз, свързани с нарушения на правата, предоставени съгласно правото на Европейския съюз, имаше за цел да улесни достъпа до правосъдие и в този смисъл съдържа общ механизъм за колективна защита въз основа на същите основни принципи, които важат във всички държави — членки на ЕС. През 2017 г. Комисията започна оценката си на изпълнението на Препоръка 2013/396/ЕС, като няколко държави членки предприеха действия за прякото ѝ изпълнение. Въпреки това все още има значителни различия в законодателството на национално равнище в отделните държави членки, което създава различни форми и нива на колективни действия.

Становище 9.2 на FRA

Държавите — членки на ЕС, в тясно сътрудничество с Европейската комисия и други органи на ЕС, следва да продължат с усилията в посока пълното изпълнение на механизмите за колективна защита, заложили в Препоръка 2013/396/ЕС на Комисията с цел създаване на реални възможности за колективни искове и достъп до правосъдие. Механизмите за колективна защита следва да бъдат с широк обхват и да не се ограничават до въпроси, свързани със защитата на потребителите. Европейската комисия следва също да използва започнатата през 2017 г. оценка на изпълнението на Препоръка 2013/396/ЕС на Комисията, за да осигури необходимата подкрепа на държавите — членки на ЕС, при въвеждането или реформирането на националните механизми за колективна защита съгласно принципите на правовата държава

и основните права във всички сфери, в които биха могли да бъдат релевантни колективни искове за преустановяване на нарушения или за обезщетение за вреди във връзка с нарушения на правата, предоставени съгласно правото на Европейския съюз.

2017 година донесе положителни развития по отношение на това, че повече държави — членки на ЕС, приеха законодателства за транспониране на Директивата за правата на жертвите, включително усилия за гарантирано предоставяне на информация на жертвите относно правата им съгласно новото законодателство. Доказателствата на национално равнище в някои държави членки показват, че жертвите все още срещат пречки при съобщаването за престъпления и че не винаги получават изчерпателна информация за правата си. Това може да се отрази неблагоприятно върху възможностите на жертвите да се ползват от правата си на практика.

Становище 9.3 на FRA

След положителните развития в правната област за транспониране на Директивата за правата на жертвите, постигнати до 2017 г., държавите — членки на ЕС, следва да се съсредоточат върху реалното изпълнение на директивата. Това следва да включва събиране на данни полове за начините, по които жертвите на престъпления се ползват от правата си; такива данни следва да се използват с цел справяне с пропуски в институционалните рамки, така че жертвите да получат възможност да упражняват правата си. Допълнителното събиране на данни на национално и европейско равнище ще хвърли светлина по този въпрос и ще открие пропуските, които трябва да бъдат отстранени, така че жертвите на престъпления да се ползват от права и подкрепа на място.

През 2017 г. още три държави — членки на ЕС, ратифицираха Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие (Конвенцията от Истанбул), с което общият брой на държавите — членки на ЕС, ратифицирали конвенцията до края на годината, стана 17. Когато става въпрос за определяне на европейските стандарти за защита на жените срещу насилието, Истанбулската конвенция е най-важният отправен документ. По-специално с член 36 държавите — страни по нея, се задължават да криминализират всички сексуални актове без съгласие и да възприемат

подход за подчертаване и утвърждаване на безусловната сексуална автономия на всеки човек. Докладите за оценка за 2017 г. на Експертната група за действие срещу насилието над жени и домашното насилие („GREVIO“) разкриват пропуски в националното законодателство по отношение на криминализацията на сексуалните актове без съгласие, което не съответства на изискванията на конвенцията.

Становище 9.4 на FRA

Всички държави — членки на ЕС, и самият ЕС следва да разгледат възможността за ратифициране на Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жените и домашното насилие (Конвенцията от Истанбул). Държавите — членки на ЕС, се призовават да се справят с пропуските в националното си законодателство във връзка с криминализацията на сексуалните актове без съгласие. В съответствие с член 36 от Конвенцията от Истанбул държавите членки следва недвусмислено и безусловно да криминализират съответните актове.

Обезпокоителните факти, добили известност със световното движение #MeToo, подчертават констатациите на FRA от Проучването относно насилието над жените за 2012 г., което разкри, че насилието над жените, включително сексуалното насилие, все още е широко разпространено. В резултат има ясна нужда от подновяване на акцента в тази област както на равнището на ЕС, така и в държавите членки.

Становище 9.5 на FRA

Държавите — членки на ЕС, следва да укрепят усилията си и да приемат допълнителни мерки за превенция и борба със сексуалното насилие. Това следва да включва необходими действия за ефективна забрана на сексуалното насилие по отношение достъпа до работа и условия на труд съгласно Директива 2006/54/ЕО за прилагането на принципа на равните възможности и равното третиране на мъжете и жените в областта на заетостта и професиите (преработена).

10. Тенденции при прилагането на Конвенцията за правата на хората с увреждания

Докладът на Европейската комисия за напредъка по изпълнението на Европейската стратегия за хората с увреждания 2010–2020 г. даде възможност да се направи преглед на усилията на ЕС за изпълнение на правата, установени в Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания (КПХУ). Напредъкът в посока приемане на Европейски акт за достъпността свидетелства, че се приближаваме към важен законодателен етап. Въпреки значителните постижения на равнището на ЕС и на национално равнище обаче все още има пропуски при изпълнението в основни сфери като достъпност и независим живот. Чрез средства като показатели и решенията на националните съдилища относно защитимостта на КПХУ може да се гарантира, че практическото изпълнение е в духа на обещанията, заложили в правните задължения. Рамките за мониторинг, установени съгласно член 33, параграф 2 от Конвенцията, също имат изключително важна роля, но липсата на ресурси, ограничените мандати и липсата на независимост подкопават ефективността им.

Докладът на Европейската комисия за напредъка по изпълнението на Европейската стратегия за хората с увреждания демонстрира как мерките за изпълнение на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания (КПХУ) допринасят за стимулирането на мащабни правни и политически реформи — от достъпност до независим живот. Въпреки това някои инициативи на равнището на ЕС и в държавите членки не включват пълноценно изисквания от КПХУ подход към уврежданията, основан на правата на човека, или в тях липсват ясни цели, адекватни бюджети и оперативни указания за ефективно изпълнение и оценка на напредъка.

Становище 10.1 на FRA

ЕС и държавите членки следва да увеличат усилията си за включване на стандартите на КПХУ в своите правни и политически рамки с оглед да се гарантира, че подходът към уврежданията, основан на правата на човека, намира пълно отражение при изготвянето на законите и политиките. Това следва да включва цялостен преглед на законодателството за съответствие с КПХУ. В насоките относно изпълнението следва да се включат ясни целеви показатели и времеви рамки и да се определят субектите, отговарящи за

реформите. Държавите членки следва да обмислят и разработването на показатели за проследяване на напредъка и установяване на пропуски при изпълнението.

Вследствие на засилените преговори Съветът на ЕС и Европейският парламент приеха становища по предложения през 2017 г. Европейски акт за достъпността, което свидетелства за ангажираността на ЕС по отношение на водещ законодателен акт за изпълнение на КПХУ. Въпреки това все още съществуват значителни различия по важни въпроси, например обхвата на приложението на акта по отношение на аудио-визуалните медии и транспортните услуги, както и неговата взаимовръзка с други закони на ЕС, включително европейските структурни и инвестиционни фондове (ЕСИФ) и Директивата за възлагане на обществени поръчки. Това създава перспективата за отслабване на предложението в ключови области по време на законодателните преговори, което има опасност да урони капацитета на акта да подобри достъпността до продукти и услуги за лицата с увреждания в ЕС.

Становищ 10.2 на FRA

ЕС следва да обезпечи бързото приемане на цялостен европейски акт за достъпността, което включва надеждни мерки за право-прилагане. В него следва да се установяват стандарти за достъпността на застроените площи и транспортните услуги. С цел съгласуване с по-широкия набор законодателни актове на ЕС, Актът следва да съдържа разпоредби, които го обвързват с други релевантни актове, като например регламентите за европейските структурни и инвестиционни фондове и Директивата за възлагането на обществени поръчки.

Структурните и инвестиционни фондове на ЕС (ЕСИФ) имат важна роля в подкрепа на националните усилия за постигане на независим живот. Гражданското общество, включително организациите на хората с увреждания, могат да изпълняват важна роля в осигуряването на информация, необходима за ефективното наблюдение на използването на фондовете.

Становище 10.3 на FRA

ЕС и държавите членки следва да гарантират пълното зачитане на правата на хората с увреждания, установени в КХПУ и Хартата на основните права на ЕС, с цел увеличаване в максимална степен на потенциала на структурните и инвестиционните фондове на ЕС (ЕСИФ) в подкрепа на независимия живот. За ефективен мониторинг на отпуснатите средства и постигнатите резултати, ЕС и държавите членки следва да предприемат също така стъпки за включване на организации на хора с увреждания в комитети за мониторинг на ЕСИФ и осигуряване на събиране на адекватни и подходящи данни за начините на използването им.

Към края на 2017 г. Ирландия беше единствената държава – членка на ЕС, която не беше ратифицирала КХПУ, въпреки че основните реформи, проправящи пътя за ратификацията, са вече извършени. Освен това пет държави членки и ЕС не са ратифицирали факултативния протокол към КХПУ, който дава възможност на физически лица да подават жалби до Комитета за правата на хората с увреждания и оправомощава комитета да инициира поверителни проверки след получаване на „надеждна информация, показваща тежки или системни нарушения“ на конвенцията (член 6).

Становище 10.4 на FRA

Държавите – членки на ЕС, които не са все още страни по факултативния протокол към КХПУ, следва да разгледат възможността за завършване на необходимите стъпки за неговото ратифициране във възможно най-кратък срок с оглед да се постигне пълна и общоевропейска ратификация на този факултативен протокол. ЕС следва също така да обсъди предприемането на бързи стъпки за одобрение на факултативния протокол.

Две от 27-те държави – членки на ЕС, ратифицирали КХПУ, към края на 2017 г. не са създали рамки, които да насърчават, защитават и наблюдават прилагането на протокола, както се изисква по силата на член 33, параграф 2. Освен това ефективното функциониране на някои от съществуващите рамки се подкопава от недостиг на ресурси, ограничените мандати и неизпълнение на задължението да се осигури систематично участие на лицата с увреждания, както и липса на независимост в съответствие с принципите от Париж относно функционирането на националните институции за защита на правата на човека.

Становище 10.5 на FRA

ЕС и държавите членки следва да разгледат възможността да отделят достатъчно и стабилни финансови и човешки ресурси за наблюдение на рамките, създадени съгласно член 33, параграф 2 от КХПУ. Както се определя в правното Становище на FRA от 2016 г. относно изискванията съгласно член 33, параграф 2 от КХПУ в контекста на ЕС, те следва също така да обсъдят възможността за гарантиране на устойчивост и независимост на рамките за наблюдение, като осигурят, че същите разполагат със солидно правно основание за своята работа и техният състав и дейността им са съобразени с принципите от Париж относно функционирането на националните институции за защита на правата на човека.

2017 година донесе както напредък, така и неуспехи по отношение на защитата на основните права. В Доклада относно основните права на FRA от 2018 г. е извършен преглед на важните развития в ЕС от януари до декември 2017 г. и са представени становищата на FRA по тях. Като се отбелязват както постиженията, така и оставащите проблемни области, в него се дава представа за най-важните въпроси, формиращи обсъжданията на основните права в целия ЕС.

Тази година в уводния раздел се разглежда промяната към основан на правата подход към застаряването. В останалите глави се обсъждат Хартата на основните права на ЕС и използването ѝ от държавите членки; равенство и недискриминация; расизъм, ксенофобия и свързаната с тях нетърпимост; интегриране на ромите; убежище и миграция; информационно общество; неприкосновеност на личния живот и защита на данните; права на детето; достъп до правосъдие; и развития при прилагането на Конвенцията за правата на хората с увреждания.

Допълнителна информация:

За пълния текст на Доклада на FRA относно основните права от 2018 г. (*Fundamental Rights Report 2018*) вж. <http://fra.europa.eu/en/publication/2018/fundamental-rights-report-2018>

Вж. също свързаните с тези теми публикации на FRA:

- FRA (2018 г.), *Доклад относно основните права от 2018 г. — Становища на FRA*, Люксембург, Служба за публикации, <http://fra.europa.eu/en/publication/2018/fundamental-rights-report-2018-fra-opinions> (достъпен на всичките 24 официални езици на ЕС)
- FRA (2018 г.), *Shifting perceptions: towards a rights-based approach to ageing*, Люксембург, Служба за публикации, <http://fra.europa.eu/en/publication/2018/frr-2018-focus-rights-based-ageing> (достъпен на английски и френски език)

За предшестващите годишни доклади на FRA относно предизвикателствата и постиженията в областта на основните права в Европейския съюз за конкретна година вж.: <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/annual-reports> (достъпни на английски, френски и немски език).

FRA – АГЕНЦИЯ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ ЗА ОСНОВНИТЕ ПРАВА

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Виена – Австрия
Тел. +43 158030-0 – Факс +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)
twitter.com/EURightsAgency

Служба за публикации

© Агенция на европейския съюз за основните права, 2018 г.
© Снимки (от горе вляво до долу вдясно): iStockphoto;
Европейска комисия; iStockphoto (3 & 4);
OSCE (Milan Obradovic); iStockphoto (6-10)
Print: ISBN 978-92-9491-950-2, doi:10.2811/598709
PDF: ISBN 978-92-9491-961-8, doi:10.2811/92434